

Mielikuvituksellinen Susiluola

Matti Saarnisto

Pelkäänpä, että Susiluola liitetään kokoelmaan enneaikaisesti julkaistuja sensaatiomaisia tutkimustuloksia, jotka ennemmin tai myöhemmin on huomattu liiallisen innon ja mielikuvituksen tuotteiksi.

Syksyllä 2004 viimeisteltiin tammikuussa 2005 järjestettävien Tieteen päivien ohjelmaa valitsemalla päivän painien aiheet ja painijat. Pitkälle emmittynä toin järjestelytoimikunnan jäsenille kopion FT Kari A. Kinnusen alkusyksystä ilmestyneestä *Kivi*-lehden artikkelista, jossa hän kyseenalaisti Susiluolan ihmisen tekemiksi tulkitut esinelöydöt. Toimikunnassa ehdotukseeni tartuttiin heti.

Susiluola valittiin tuolloin yhdeksi päivän painien teemaksi, vaikka odotettavissa oli, että voi olla vaikeaa löytää sopivia painijoita, jotka ymmärtäisivät tilaisuuden pohjimmiltaan kepeän luonteen. Etsintä osoittautuikin vaikeaksi, Museoviraston osalta suorastaan farssiksi. Tätä vaihetta on kuvannut Tieteen päivien pääsihteeri, päätoimittaja Jan Rydman *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä 8/2004.

Pääjohtaja Purhonen, joka on osallistunut Susiluolan arkeologisiin kaivauksiin, niistä julkaisemiseen ja joka on julkisuudessa mielellään esitellyt tutkimuksen tuloksia, kieltäytyi syyskuun lopulla esitettyyn pyyntöön vedoten siihen, että hän ei ole paleoliittisen kivikauden asiantuntija. (Purhonen on uskontotieteessä väitellyt arkeologi.) Myöskään Museoviraston esihistoriallisen osaston vt. johtaja ei pitänyt itseään asiantuntijana, ja lopulta koko virastosta ei löytynyt ainuttakaan arkeologia, joka olisi leikkiin ryhtynyt. Kuitenkin Museoviraston pääjohtaja Paula Purhonen antoi haastattelulausunnon *Helsingin Sanomissa* (12.10.2004): "Se (Susiluola) on ehdottomasti Suomen tieteellisesti kiinnostavin arkeologisen tutkimuksen kohde".

Museovirasto ilmoitti lopulta painiin juuri ennen Tieteen päivien alkua maisteri Hans-Peter Schulzin, Susiluola-tutkimuksen alkuaikojen vastaavan arkeologin, joka nykyisin toimii freelancerina Lestijärvellä. Hän puolusti kantaansa estoitta. Toiseksi painijaksi oli jo syksyllä saatu suostuttelun jälkeen FT Heikki Matiskainen, kivikauden arkeologian dosentti Turun yli-

opistosta. Matiskaisen valintaa on moitittu sillä perusteella, että hänellä on viranhaku kesken Museovirastossa! Matiskainen paneutui huolellisesti tehtäväänsä, ja osoitti väittelyssä asiantuntemuksensa. On syytä todeta, että Matiskainen oli minun keksintöni painiin samoin kuin mattotuomarina toiminut maaperägeologian professori Juha-Pekka Lunkka Oulun yliopistosta. Lunkka osallistui alkuaikoina Susiluolan kaivauksiin, joten hän tuntee luolan ja sen ympäristön geologian. Hän ei kuitenkaan halunnut olla mukana Suomen Museossa 2002 ilmestyneessä julkaisussa, jossa Susiluolan geologisia ja arkeologisia tutkimustuloksia esitellään ensimmäisenä tekijänä Schulz.

*

Susiluola-paini keräsi salintäyden yleisöä, sai muutenkin runsaasti julkisuutta, ja debatti on jatkunut vilkkaana puolesta ja vastaan tämän lehden palstoilla ja myös päivälehdissä. Epäilijöiden motiiveja on ihmetelty, siksi oli tarpeen selostaa, miten paini tuli Tieteen päivien ohjelmaan. Epäilevä keskustelua Susiluolasta on käyty tutkijoiden keskuudessa alusta lähtien, ja minun kriittinen kantani on ollut yleisesti tiedossa. Monet arkeologian ja geologian professorit ovat varoittaneet ylitulkinnoista mutta laihoin tuloksin.

Lähetin lokakuussa 1997 kirjeen GTK:n tutkimusjohtajan ominaisuudessa tutkijakollegalleni FT Heikki Hirvakselle, joka oli käynnistänyt Susiluolan tyhjentämisen maallikoiden kanssa 1996. Tällä joukolla oli vanha ennakkokäsitys, että Susiluolasta löytyy vanhoja ihmisen oleskelun merkkejä. Usko ei ole vuosien varrella hiipunut. Yritin kirjeelläni hillitä ryöpsähtänyttä Susiluola-tiedottamista, jossa kerrottiin Susiluolassa asutun yli 74 000 vuotta sitten. Tässä vaiheessa Museovirastokin oli jo innolla mukana tutkimuksessa, mutta ajoitukset tulivat geologien jäsenien kausiajan tutkimuksista. Susiluolan aineistosta ei syksyllä 1997 ollut ainuttakaan ajoitustulosta.

Varoituksilla ei ollut mitään merkitystä, vaan yhä villimpiä ajoituksia oli tulossa: 120 000 vuotta, 240 000 vuotta ja lopulta 400 000 vuotta. Vallitsevaksi ajoitukseksi Susiluolan ihmi-

selle muotoutui 120 000 vuotta, viimeisen interglasiaalin ikä. Susiluola on voinut aivan hyvin olla silloin tyhjä, mutta ihmisen läsnäolosta tämä ei riitä todisteeksi. Se on voinut myös täyttyä vasta myöhemmin viimeisen jääkauden aikana vaikkapa 30 000 vuotta sitten. Tämäkin on yksi geologinen mahdollisuus. Rantakerrostumat ovat sen lopulta kuitenkin täyttäneet vasta jääkauden jälkeen, kun alue kohosi Itämerestä 8000–9000 vuotta sitten.

*

Susiluolan geologisia tutkimuksia on uutisoitu niin, että ne harhaanjohtavasti ikään kuin tukisivat arkeologisia tulkintoja. On syytä muistuttaa, että Susiluolan maa-ainesten kerrosjärjestys ei kerro mitään ihmisestä, ja maakerroksista analysoidut siitepölyt eivät sisällä lainkaan kulttuuri-indikaattoreita. Luolan mineraalimaasta tehtyjen siitepölyanalyysien todistusvoima kerrostumisaikansa ympäristön kuvaajana on kaiken kaikkiaan kyseenalainen, siinä määrin kerrokset ovat sekoittuneet ja siitepölyt valikoivasti säilyneet. Luolan maakerroksista tehdyillä luminesenssiajoituksilla on kymmenien tuhansien vuosien hajonta, ja niitä on vain muutamia, aivan liian vähän, että niillä olisi mitään todistusvoimaa. Olen osallistunut EU:n rahoittamaan jääkausiajan tutkimushankkeeseen, jonka puitteissa teetimme yli 600 luminesenssiajoitusta, ja vasta nyt ajoituksista hahmottuu kuva viime jääkauden kronologiasta. Tuloksilla on merkitystä myös Susiluolan ikäkysymyksessä.

Susiluolasta löydettyssä luuaineistossa ei ole mitään sellaista mikä viittaa ihmiseen, ja tietämäni mukaan löydöt ovat alle 2000 vuotta vanhoja. Luolan katossa on nokea, mutta sen alkuperä on luontevimmin metsäpalo kuin nuotio. Oletetusta kulttuurikerroksesta löytyvä liesikiveys ja siitä tehtävä sarja termoluminesenssiajoituksia olisivat vahva todistus ihmisestä, mutta tietääkseni sellaista ei ole olemassa.

Geologien ja arkeologien asiantuntemus kohtaa kivensiruissa ja -kappaleissa, joissa on murtumajälkiä joko luonnon prosessien tuloksena tai ihmisen iskun jäljiltä. Tällaisia kiviä on Susiluolan aineistossa muutamia ja niihin perustuu uskomus Susiluolan neandertalilaisesta ennen viime jääkautta. Ne kaikki selittyvät Kari Kinnusen mukaan luonnollisimmin geologialla, kun taas Hans-Peter Schulz näkee kivensiruissa erilaisia paleoliittisia tekniikoita, hämmästyttävästi kullakin kivilajilla oman nimetyn tekniikkansa.

Keskieurooppalaisia paleoliittisen kivikauden tutkijoita on marssitettu todistamaan ihmisen käden jälkiä. Nämä pehmeiden sedimenttikivien alueelta tulevat asiantuntijat olisi ensin pitänyt viedä myös Susiluolan läheisiin sorakuoppiin tutustumaan alueen kivilajikirjoon ja luonnon muovaamien kivensirujen morfologiaan. Etelä-Pohjanmaa on ollut viimeisen jääkauden aikana kymmeniä tuhansia vuosia jäätikönääreistä aluetta, jossa pakkasrapautuminen on rikkonut kiviä särkikkäiksi. Tunnettua myös on, että luolissa vallitsee tänäkin päivänä ilmasto, jossa sulaminen ja jäätyminen vuorottelevat ja kivet särkyvät tämän vuoksi.

*

Schulz epäilee Kinnusen asiantuntemusta kivien morfologian tulkinnoissa. Minun käsitykseni on, että parempaa asiantuntijaa ei hevillä löydy. Olisikin korkea aika antaa Susiluolan aineisto vihdoin Kari Kinnusen mikroskoipoitavaksi ja saada hänen harkittu mielipiteensä. Kinnusella sen paremmin kuin muillakaan epäilijöillä ei ole ollut primääriaineistoa tutkittavanaan.

Susiluola-tutkimukset jatkuvat tänä kesänä, ja tutkijoiden uho on entisellään päätellen lehtihaastatteluista. Käyty keskustelu ja kritiikki eivät ole uhoa hillinneet. Arkeologisia tutkimuksia johtamaan on palkattu jälleen muutaman vuoden tauon jälkeen Schulz. Ihmetystä herättää, että Museoviraston arkeologien joukosta ei löydy tohtoritason tutkijaa töitä johtamaan, kun kerran kyseessä on "Suomen merkittävin arkeologinen tutkimuskohde". Pitäisikö viraston pyytää asiantuntija-apua yliopistoista?

Kriittisyys ja mielikuvitus eivät aina kulje käsi kädessä, vaikka kumpikin ovat tutkijalle tärkeitä ominaisuuksia. Kävin joskus 1990-luvun alkupuolella Hämeenlinnan Varikkoniemen rautakautisen asuinpaikan arkeologisella kaivauksella, joita johti Schulz. Mieleeni on jäänyt ratapenkereen näköinen valli, jonka hän esitteli minulle muinaisena aallonmurtajana. Tätä tulkintaa on myös eri yhteyksissä kritisoitu voimakkaasti (mm. professori Jussi-Pekka Taavitsainen).

Susiluola-keskustelussa on puhuttu milloin Museoviraston milloin GTK:n kannasta. Eihän jollakin virastolla voi olla tällaisessa asiassa kantaa. Aivan mahdoton ajatus, joka sotii kaikkia tieteellisen tutkimuksen periaatteita vastaan. Museovirasto on tässä asiassa esiintynyt ymmärrettävästi asiaa tutkineen pääjohtajansa suulla, mutta en jaksaa uskoa, että muiden suut on tukittu. Toivottavasti olen oikeassa.

Päätin edellä mainitun kirjeeni geologikollegalleni lokakuussa 1997 näin: "Kriittinen tutkija ei tule julkisuuteen Susiluolan käytettävissä olevan löytöaineiston perusteella kertomaan, että luolassa on ollut ihminen (mikähän laji?) ennen viime jääkautta. Kriittinen tutkija ei esitä julkisuudessa edes arviota tästä mahdollisuudesta käytettävissä olevan aineiston perusteella. Kenties Suomen alueella on joskus ollut dinosauruksiakin, ei vain ole vielä löydetty fossiileja – eikä siksi ole uutistakaan".

Tämä on käsitykseni Susiluola-julkisuudesta myös toukokuussa 2005.

Pelkäänpä, että Susiluola liitetään kokoelmaan ennenaikaisesti julkaistuja sensaatiomaisia tutkimustuloksia, jotka ennemmin tai myöhemmin on huomattu liiallisen innon ja mielikuvituksen tuotteiksi. Esimerkkejä muualta on koottu mm. teokseen Robert Youngson: *Scientific Blunders. A brief history of how wrong scientists can sometimes be* (Robinson Publishing Ltd 1998, 338 s.).

Kirjoittaja on Geologian tutkimuskeskuksen professori